

રક્તદાન અંગો અવારનવાર પુછાતા પ્રશ્નો

લાઇફ બ્લડ સેન્ટર

રક્તની અંજેં સલામતી અને ગુણવત્તા : નિરંતર પ્રતિબદ્ધતા
(પૂર્વે પ્રસિદ્ધ રાજકોટ વોલટરી બ્લડ બેન્ક એન્ડ રિસર્ચ સેન્ટર)
(NABH માન્યતા પ્રાપ્ત કરનાર રિજનલ બ્લડ ટ્રાન્સ્ફ્યુઝન સેન્ટર)

24 - વિજય ખોડી, માલવિયા રોડ, રાજકોટ - 360 002, ગુજરાત, ભારત

ફોન : (+91 281) 223 42 42 / 43 | lbc@999life.org | www.lifebloodcentre.org

ફેસબુક : @lifebloodcen | ટૈલર : @lifebloodcentre | ફોન : +91 85 11 22 11 22

લાઇફ બ્લડ સેન્ટર

રક્તની અંજેં સલામતી અને ગુણવત્તા : નિરંતર પ્રતિબદ્ધતા
(પૂર્વે પ્રસિદ્ધ રાજકોટ વોલટરી બ્લડ બેન્ક એન્ડ રિસર્ચ સેન્ટર)

24 - વિજય ખોડી, માલવિયા રોડ, રાજકોટ - 360 002, ગુજરાત, ભારત

ફોન : (+91 281) 223 42 42 / 43 | lbc@999life.org | www.lifebloodcentre.org

ફેસબુક : @lifebloodcen | ટૈલર : @lifebloodcentre | ફોન : +91 85 11 22 11 22

પ્રશ્ન 06: બ્લડ-ગ્રૂપ એટેલેશું?

ઉત્તર : દરેક વ્યક્તિ બે મુખ્ય બ્લડ-ગ્રૂપની હોય છે. પહેલું ગ્રૂપ 'ABO' ગ્રૂપ છે અને બીજું ગ્રૂપ 'Rh' ગ્રૂપ છે.

'ABO' ગ્રૂપની ચાર કક્ષા છે, જેવી કે 'A' ગ્રૂપ, 'B' ગ્રૂપ, 'O' ગ્રૂપ અને 'AB' ગ્રૂપ.

Rh ગ્રૂપમાં વ્યક્તિ કાં તો Rh પોઝિટિવ હોય છે, કાં Rh નેગેટિવ હોય છે. 'Rh' સંક્ષેપ્ત 'Rhesus' - તરફનો નિર્દેશ કરે છે. 'Rhesus' એ ભારતમાં જોવા મળતા નાના વાંદરાના નામ પરથી આપેલી સંક્ષા છે.

પ્રશ્ન 07: બ્લડ-ગ્રૂપ જ્ઞાનવાનું શું મહત્વ છે?

ઉત્તર : વ્યવહારું દર્શિએ દર્દીનું જે બ્લડ-ગ્રૂપ હોય તે જ બ્લડ-ગ્રૂપનું રક્ત તેને ચઢાવવું તે આદર્શ સ્થિતિ છે. 'O' બ્લડ-ગ્રૂપ ધરાવનાર દર્દીને કોઈ પણ સંજોગોમાં 'O' સિવાયના બીજી કોઈ ગ્રૂપનું રક્ત ચઢાવી ન શકાય. એ જ રીતે 'A' બ્લડ-ગ્રૂપવાળા દર્દીને 'B' બ્લડ ગ્રૂપનું રક્ત ન ચઢાવી શકાય અને 'B' બ્લડ-ગ્રૂપવાળા દર્દીને 'A' બ્લડ-ગ્રૂપનું રક્ત ન ચઢાવી શકાય.

નિવેદન

રક્ત એક અંજું અજ્ઞાયબી ભરેલું સંયોજનરૂપ પ્રવાહી છે, જે માનવદેહમાં ઉત્પન્ન થઈ તેને ટકાવે છે અને તંદુરસ્ત રાખે છે. યંત્રવિજ્ઞાને નિર્જીવ યંત્રમાનવ બનાવ્યો અને તેની પાસેથી જટિલ ઔપરેશન સહિત અનેકવિધ કામગીરી કરવા તેને સક્ષમ બનાવ્યો છે, પણ એ જ વિજ્ઞાન માનવરક્તતનું ઉત્પાદન કરી શક્તનું નથી.

એટલે કોઈ માનવને વિશેષ સંજોગોમાં રક્તની જરૂર પડે તો તે માનવ જ આપી શકે. પરિણામે વિશ્વમાં અનેક સંશોધન થયાં અને રક્ત મેળવવાનું અને દર્દીને તે ચઢાવવાનું વિજ્ઞાન વિકસયું છે. પણ એ વિજ્ઞાન ત્યારે જ સાર્થક થાય, જ્યારે તંદુરસ્ત માનવ કરુણાસભર બની અન્ય માનવને જીવાદવા સ્વેચ્છિક રીતે રક્ત આપે.

ધારી વ્યક્તિઓ કરુણાથી પ્રેરાઈને રક્ત આપવા તો ઈચ્છાતી હોય છે, પણ તેમ કરતાં પહેલાં તેમને વિવિધ પ્રશ્નો મુંજુવતા હોય છે.

આવા કેટલાક પ્રશ્નો અને તેમના જવાબ તૈયાર કરી વિશ્વ આરોગ્ય સંસ્થા (World Health Organization : WHO)ની નવી દિલ્હી ખાતે કાર્ય-રત દિક્ષિણ-પૂર્વ એશિયા વિસ્તાર માટેની રિજનલ ઑફિસની SEARO લાઈબ્રેરીએ એક પુસ્તિકા તૈયાર કરી છે.

ઉપરોક્ત સંસ્થાની મંજૂરીથી આ પુસ્તિકા ગુજરાતી ભાષાન્તર તૈયાર કરાવી લાઈફ બ્લડ સેન્ટર (પૂર્વે પ્રસિદ્ધ રાજકોટ વોલટરી બ્લડ બેન્ક એન્ડ રિસર્ચ સેન્ટર) : રાજકોટ દ્વારા વ્યાપક જનહિતાર્થી પ્રકાશિત કરવામાં આવે છે. મંજૂરી આપવા માટે અમે ઉપરોક્ત સંસ્થાના આભારી છીએ.

શાશ્વકાન્ત કોટિયા
મેનેજિંગ ડ્રસ્ટી

September 1, 2020

રક્તદાન અંગો અવારનવાર પુછાતા પ્રશ્નો

પ્રશ્ન 01: રક્ત શું છે? માનવશરીરમાં રક્તનું પ્રમાણ કેટલું હોય છે?

ઉત્તર : માનવશરીરમાં નિરંતર કાર્ય-રત રહેતા અભિસરણના તંત્રમાં વહેલું લાલ રંગનું પ્રવાહી રક્ત છે. સામાન્ય રીતે માનવના શરીરમાં 5 થી 6 લિટર રક્ત વહેલું હોય છે, જે તંદુરસ્ત વાજીના વજનના 7% જેટલું હોય છે.

પ્રશ્ન 02: રક્તનું બંધારણ શું હોય છે?

ઉત્તર : રક્તમાં મુખ્યત્વે 'પ્લાગ્મા' નામનું પ્રવાહી હોય છે. તેમાં પ્લાગ્મા પ્રકારના રક્તકણ હોય છે : લાલ રક્તકણ (RBC), શેત રક્તકણ (WBC) અને પ્લેટલેટ્સ. પ્લાગ્મા પ્રોટોન, ગ્લુકોઝ, એન્ઝાઈમ્સ અને હોમોન્સના વાહક તરીકે કાર્ય કરે છે. લાલ રક્તકણ ફેફસાંમાંથી પ્રાણવાયુ (ઓક્સિજન) લઈ, તેને શરીરના વિવિધ કોષ સુધી પહોંચાડે છે. શેત રક્તકણ શરીરના રોગપ્રતિકારક તંત્રને સહાયરૂપ થાય છે અને પ્લેટલેટ્સ રક્તને ગંઠાવામાં ને ઘણ થવામાં સહાયરૂપ થાય છે.

પ્રશ્ન 03: રક્તકીવી રીતે બને છે?

ઉત્તર : પૂર્ણ રક્ત (whole blood)માં ના લાલ રક્તકણ, શેતકણ અને પ્લેટલેટ્સ મુખ્યત્વે બોન મેરો બનાવે છે. લિમ્ફોસાઈટ્સ અને

અત્યંત તાકીદની પરિસ્થિતિમાં બ્લડ બેન્કના ડોક્ટર અને દર્દીની સારવાર કરતા ડોક્ટર, દર્દીના જીવનને બચાવવા નિયમોને આધીન ઘૂંઠછાટલઈ શકે છે.

પ્રશ્ન 08: 'A' બ્લડ-ગ્રૂપવાળા દર્દીને 'B' બ્લડ-ગ્રૂપનું રક્ત શા માટે ન આપી શકાય?

ઉત્તર : 'A' બ્લડ-ગ્રૂપવાળા દર્દીના રક્તમાં 'B' બ્લડ-ગ્રૂપના પ્રતિપિંડ (antibodies) હોય છે. એ જ રીતે 'B' બ્લડ-ગ્રૂપવાળા દર્દીના રક્તમાં 'A' બ્લડ-ગ્રૂપના પ્રતિપિંડ (antibodies) હોય છે. આથી જો 'B' બ્લડ-ગ્રૂપવાળા દર્દીને 'A' બ્લડ-ગ્રૂપનું રક્ત ચઢાવાય તો ગંભીર પરિણામ આવી શકે.

પ્રશ્ન 09: શા માટે Rh નેગેટિવ અને Rh પોઝિટિવ અસંગત (imcompatible) છે?

ઉત્તર : Rh નેગેટિવ રક્તવાળા દર્દીને Rh પોઝિટિવ રક્ત આપી ન શકાય, કારણ કે પ્રતિજન (antigen) અને પ્રતિપિંડ (antibody) વચ્ચે થતી પ્રતિક્ષિયા ગંભીર પરિણામ લાવી શકે. કોઈ સ્વી Rh નેગેટિવ હોય અને તેનો પત્તિ Rh પોઝિટિવ હોય તો તેમનું પ્રથમ સંતાન Rh પોઝિટિવ અને સામાન્ય (normal) હોય, પરંતુ પછીના બાળકનો

પ્રશ્ન 11: રક્તકેટલા સમય સુધી રાખી શકાય છે?

ઉત્તર : પૂર્ણ રક્

- કસુવાવડથઈ ગયા પછી કે પ્રસૂતિ થઈ ગયા પછી પ્રસૂતાની અને તેના સંતાનની જિંદગી બચાવવા પુષ્ટ પ્રમાણમાં રક્તચાવળું પડે છે.
- કેટલાક પ્રકારના એનિમિયા, લ્યૂકેમિયા (રક્તનું કેન્સર), હીમોફિલિયા (રક્તચાવની વિકૃતિ), થોલેસીમિયા મેજર વગેરેમાં વારંવાર રક્ત આપવું તે જ ઉપાય હોય છે.
- શરીરમાં એરની અસર, કોઈ દવા લેતાં થયેલી પ્રતિક્રિયા, આધાત અને દાંજી જવા જેવા પ્રસંગોમાં અમૃત્યુ માનવ -જીવન બચાવવા રક્ત આપવું એ જ એક ઉપાય હોય છે.

પ્રશ્ન 14: મેળેલું બધું રક્ત પરીક્ષા કરેલું હોય છે?

ઉત્તર : હા. મેળેલ રક્તના બધા યુનિટનું HIV-I, હીપોટાઈટિસ 'B', હીપોટાઈટિસ 'C', સિફિલિસ, મલેરિયાનું પરીક્ષા કરાય છે. આ બધા રોગોના વિધાશુઅથી મુક્ત હોય તેવું જ રક્ત દર્દને ચાવાય છે.

પ્રશ્ન 15: સામાન્ય રીતે કયા સંઝોગમાં લોકો રક્તદાન કરે છે?

ઉત્તર : રક્તદાતાઓ ત્રણ પ્રકારના હોય છે:

7

1. વ્યવસાયી રક્તદાતાઓ : આવા લોકો પૈસા માટે રક્ત આપે છે. તે ગુણવત્તમાં તદ્દન હલું હોય છે અને તેવું રક્ત મેળવનારને ગંભીર પ્રકારના રોગોનો ચેપ લગાડે છે.

2. અવેજીમાં રક્ત આપતા દાતા : દર્દીનાં નીરોગી સ્વજનો બ્લડ બેન્કને ગમે તે બ્લડ-ગ્રૂપનું રક્ત આપે છે. તેની સામે બ્લડ બેન્ક દર્દીને જરૂરત પ્રમાણે રક્તના યુનિટ આપે છે.

3. સ્વૈચ્છિક રક્તદાતા : આવા લોકો સ્વૈચ્છિક રીતે રક્ત આપે છે. રક્ત આપનારની ઓળખ છતી કર્યા વિના આવું રક્ત ગમે તે દર્દીને આપી શકાય છે. આ રક્તદાનનો ઉત્તમ પ્રકાર છે, જેમાં પ્રેરણા પામેલ રક્તદાતાઓ નિઃસ્વાર્થ સેવાના કાર્ય તરીકે રક્ત આપે છે.

પ્રશ્ન 16: આરોગ્યમય રક્તદાના કોને કહેવાય?

ઉત્તર : સામાન્ય રીતે 18થી 65ની વચ્ચેની ઉમરની અને ઓછામાં ઓછું 45 કિલો વજન ધરાવતી વ્યક્તિ, જેના રક્તમાં ઓછામાં ઓછું 12.5% હીમોગ્લોબિન હોય તે રક્તદાન કરી શકે છે. જોકે જુદાજુદા દેશોમાં રક્તદાન માટે તેમનાં પોતાનાં વોરણ હોય છે.

8

પ્રશ્ન 17: રક્તદાતાએ રક્ત આપતાં પહેલાં કશું ખાસ કરવાનું હોય છે?

ઉત્તર : કોઈ ખાસ નહિ. રક્તદાતાએ નિયત સમયે ભોજન લેવું જોઈએ અને ખૂબ પ્રવાહી લેવું જોઈએ.

પ્રશ્ન 18: રક્તદાન કરતાં કેટલો સમય લાગે?

ઉત્તર : રક્ત મેળવવાની પ્રક્રિયા કુશળ અને તાલીમ પામેલ ટેક્નિશન દ્વારા થાય છે ને તે પ્રક્રિયા થતાં આધીથી દસ મિનિટ લાગે છે. આમ થતાં બ્લડ બેન્કમાં જરૂર ફોર્મ ભરવું, રક્તદાન કર્યા પછી આરામ વગેરે ગણતરીમાં લેતાં રક્તદાનની આખી પ્રક્રિયા 30 મિનિટમાં પૂરી થઈ શકે.

પ્રશ્ન 19: પ્રાણીઓનું રક્ત માનવને આપી શકાય?

ઉત્તર : ના. માત્ર માનવનું રક્ત જ માનવને આપી શકાય.

પ્રશ્ન 20: રક્તદાન કર્યા પછી રક્તદાતાને કોઈ હનિકારક અસર થાય છે?

ઉત્તર : જરા પણ નહિ. ઉલ્લંઘન રક્તદાતાને પોતે સ્વૈચ્છિક રીતે રક્ત આપ્યું તે બદલ આનંદ અને શાંતિનો અનુભવ થાય છે.

પ્રશ્ન 21: રક્તદાન કર્યા પછી રક્તદાતા માટે કોઈ ખાસ આહાર લેવાની જરૂર પડે છે?

ઉત્તર : ખરેખર એવી કોઈ જરૂર પડતી નથી. થોડો આરામ કરી

9

તાવ : રક્તદાતાને છેલ્લા પંદર દિવસમાં ક્યારેય તાવ ન આવ્યો હોવો જોઈએ. તેન્યું થયેલ હોય તો જ મહિના સુધી રક્તદાન ન કરી શકાય.

કમળો : રક્તદાતાને કમળો (Jaundice) ન થયો હોવો જોઈએ. 'હીપોટાઈટિસ' (યકૃતનો સોઝો-દાહ) માટેના રક્તપરીક્ષાનું પરિણામ પોઝિટિવ ન આવ્યું હોવું જોઈએ. દવાઓ : જે કોઈ વ્યક્તિ એસ્પ્રેન અને હાઈપરનેન્શન તેમજ ડાયાબીટીઝના સારવારના ભાગરૂપે અપાતી દવા કે હોર્મોન્સ, કોટ્ટિકોસ્ટેરોઇડ લેતી હોય તે રક્તદાન ન કરી શકે. એન્ટીબાયોટીક્સ લેનાર વ્યક્તિન બે અઠવાડીયા સુધી રક્તદાન ન કરી શકે.

પ્રશ્ન 26: રક્તદાન કરવાના અન્ય કોઈ લાભ છે?

ઉત્તર : હા. રક્તદાન કરવું એ એક ઉમદા અને નિઃસ્વાર્થ રીતે. રક્તદાન કરનારે તે આનંદ અને સંતોષનો અનુભવ કરાવે છે. રક્તદાન માનવજીતિ પ્રત્યેના પ્રેમની અભિવ્યક્તિ છે, કેમ કે રક્ત જાતિ, વર્ણ, પંથ કે ધર્મથી પર છે.

11

વિશેષ માહિતી

- દક્ષિણ-પૂર્વ એશિયા વિસ્તારમાં દર બે સેકેન્ડે કોઈને કોઈ વ્યક્તિને રક્ત ચાવવાની જરૂર પડે છે.
- દક્ષિણ-પૂર્વ એશિયા વિસ્તારમાં પ્રતિદિન 38,000થી વધુ યુનિટ રક્તની જરૂર પડે છે.
- દક્ષિણ-પૂર્વ એશિયા વિસ્તારમાં પ્રતિવર્ષ 1,55,000 યુનિટ રક્ત રક્તદાન દ્વારા મેળવાય છે.
- રક્તનું ઉત્પાદન કરી શકતું નથી. તે માનવે કરેલા રક્તદાનથી જ મેળવી શકાય છે.
- રક્તદાન એ ચાર સોપાન ધરાવતી સલામત અને સાદી પ્રક્રિયા છે, જે પૂરી થતાં 30 મિનિટ લાગે છે.
- બીજાઓને સહાયરૂપ થવું એ રક્તદાન કરવા માટેનો સુખ્ય હેતુ લોકોના મનમાં હોય છે.
- જે લોકો રક્તદાન કરતાં નથી તે સૌ પાસે એક જ કારણ હોય છે કે 'આ વિશે મેં કદી ચિચાર્યું જ નથી.'
- એક યુનિટ રક્ત આપવાથી ઓછામાં ઓછી ત્રણ જિંદગી બચાવી શકાય છે.
- જો તમે 18 વર્ષની ઉમરે શરૂ કરી, દર 90 દિવસે નિયમિત રીતે રક્તદાન કરો, તો તમે 75 લિટર રક્ત આપી 500થી વધુ જિંદગીઓ બચાવી શકો.
- સમગ્ર વિશ્વમાં 99% વિકસતા દેશોમાં પ્રતિવર્ષ 2,87,000 મહિલાઓને સગર્ભવસ્થામાં, બાળકના પ્રસવ વખતે કે બાળકના જન્મ પછી મૃત્યુ પામે છે. જો સલામત રક્ત મળે તો તેમાંથી ઘણી મહિલાઓની જિંદગી બચી શકે.

પ્રોજેક્ટ 'લાઈફ'ની વિવિધ માનવકલ્યાણલક્ષી પ્રવૃત્તિઓ : 2017

6,21,787થી વધારે યુનિટ રક્ત અને રક્તથટકોનું વિતરણ

6'થી 8' ફીટ સુધી ઉછેરેલાં 2,60,464થી વધુ વૃક્ષોનું વિતરણ

6,77,749થી વધારે લોકોનું થોલેસીમિયા-પરીક્ષા

37 શૈક્ષણિક સેમિનાર, 26,374થી વધુ સ્કોલરશિપનું વિતરણ તથા અલ્પસાધન પરિવારોની 13,000થી વધુ કન્યાઓને અનુદાન અને 94 શાળાઓને તથા 5 પ્રાથમિક આરોગ્ય કેન્દ્રોનું લોક્ષણ સંપત્તિ

યોગ, પ્ર